

Armoriale transilvănene din epoca lui Sigismund de Luxemburg*

WEISZ SZIDÓNIA
Biblioteca Județeană Mureș

Abstract

Grants of Arms Issued by Sigismund of Luxemburg for Transylvanians

The aim of this paper is to present those ten grants of arms that were given for Transylvanians, during the reign of Sigismund of Luxemburg, king of Hungary, focusing on the analysis of the standard and individual elements included in the charter. Also of great importance are the questions of what kind of information one can get from the study of this source type, and to what extent this information helps historians to reconstruct careers and biographies? Is there a general pattern in the structure and the ideas presented? What are the similarities and differences among the studied examples?

Besides demonstrating what information one can expect to derive from the study of this source type, even this limited sample of ten charters can show how the contents and purpose of this special kind of document determined the use of the standard elements of charters. Those parts which reflected royal power and even self-fashioning were always present with a pompous, but fairly standardized terminology: the salutatio, the arenga, and the special clause, on enhancing the fidelity of the grantees by this manifestation of royal grace. Furthermore, the individual elements referring to the grantee's deeds and the members of the family included in the grant, as well as a high-level depiction of the coat of arms before the text, the phrases on royal grace set the solemn and elevated tone of these documents. Sigismund and his chancery did not miss the opportunity to declare his power and glory while „radiating it out” onto his faithful subjects. It is conspicuous how consistent the use of the standard elements was for the almost 30 years comprised in this sample.

Keywords: *grants of arms, Sigismund of Luxemburg, Transylvania, charters, royal power.*

„A claro lumine throni cesaree aut regie maiestatis velud e sole radii nobilitates legitimo jure procedunt et omnium nobilitatum insignia ab imperatoria seu regia maiestate sic dependent, quod non sit dare alicuius generositatis insigne quod a gremio non proveniat cesaree aut regie claritatis.”¹

Pe parcursul celor cincizeci de ani de domnie, Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, a emis 97 de armoriale supușilor lui fideli.² Numărul mare de blazoane noi poate fi explicat prin dorința regelui de a-i răsplăti pe oamenii lui, această donație fiind foarte practică din punct de vedere material, iar pe de altă parte, și donatarii au realizat faptul că un blazon le poate înălța statutul lor social. Din acest număr de 97 de diplome, 10 au fost acordate pentru persoane (nobili și ne-nobili) care erau din Transilvania sau care au avut domenii în această provincie.³

Acest studiu își propune o analiză a semnelor distinctive interne ale armorialelor, și anume, a structurii și a textului. Întrebările care vor fi lansate sunt următoarele: Ce este un armorial? Ce fel de informații putem afla din el? Pentru ce fel de cercetări pot fi folosite aceste diplome? Cum arată structura internă? În ce măsură pot istoricii să reconstituie biografii și cariere individuale pe baza armorialelor, dacă formulele întâlnite sunt semne ale puterii regale? Există un model general în structura diplomelor și a ideilor prezentate în ele? Care sunt asemănările și diferențele între exemplele studiate?

* Acest studiu se bazează pe primul capitol - *The Grants of Arms* - al lucrării mele de masterat, susținută în iunie 2007 la Central European University, Budapesta, Ungaria. Pentru o variantă prescurtată a acestei lucrări, vezi Weisz Szidónia, *Price of Fidelity. Donations of Coats of Arms for Nobles from Transylvania during the Reign of Sigismund of Luxemburg*, în *Between Worlds, III, Sigismund of Luxemburg and his Time (Melanges d'Histoire Generale*, Nouvelle Serie, I, 3), editor Florina Ciure, Alexandru Simon, Cluj-Napoca, I.D.C. Press, 2008 (în curs de publicare).

¹ Armorialul familiei Hótvafői, MOL DL 50514.

² Această cifră cuprinde numai acele documente despre existența cărora avem informații sigure. Însă, este posibil să fi fost emise mai multe armoriale, dintre care unele s-au pierdut de-a lungul secolelor sau așteaptă să fie descoperite în arhive.

³ Pentru prezentarea criteriilor pe baza cărora i-am identificat pe acești nobili ca transilvăneni, pentru o scurtă biografie a lor și pentru descrierea blazonului primit, vezi Weisz Szidónia, *op. cit.*, manuscris.

Următoarele familii transilvănene au primit un armorial de la Sigismund de Luxemburg:

- Mecsenicei Garázda și Szilágyi
- Somkeréki (MOL DL 104.871)
- Tamásfalvi (MOL DL 50.513)
- Hótvafői (MOL DL 50.514)
- Farnasi (MOL DL 98.477)
- Mindszenti (MOL DF 281415, fol. 274b-275a)
- Suki
- Ábrahámfalvi (MOL DL 13.509)
- Paczali Peres (MOL DL 69.451)
- Aszúvölgyi (MOL DL 50.528)

Textul complet a patru armoriale dintre cele zece analizate în cadrul acestui studiu (Mecsenicei Garázda, Somkeréki, Hótvafői și Suki) a fost publicat în jurnalul *Turul*; în celelalte șase cazuri, au fost consultate diplomele originale sau copiile lor. Opt armoriale au supraviețuit în forma originală, armorialul Mindszenti a fost transcris în stilionariul Werbőczy, iar cel acordat familiilor Mecseniczei Garázda și Szilágyi a dispărut în timpul celui de-al doilea război mondial.

Armorialele - ca tipuri de documente și importanța lor

Armorialele au fost emise de către cancelaria regală, în formă de privilegii regale. Având un aspect îngrijit, însoțit de un sigiliu atârnat, un privilegiu regal conținea dispoziții juridice cu caracter definitiv.⁴ Astfel, în cazul de față, rolul acestor documente era de a oferi o bază legală pentru donația regală și de a-i îndreptați pe donatari să folosească blazonul.⁵

Armorialele reprezintă produsul muncii mai multor persoane, și anume scribii, care au scris textul diplomei, și iluminatorii, care au decorat-o cu imaginea potrivită. Din păcate însă, identitatea niciunuia dintre acești oameni nu ne este cunoscută; singura informație exactă pe

⁴ Francisc Páll, *Diplomatica latină din Transilvania medievală*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2005.

⁵ Bartolus de Sassoferrato, primul care discută despre aspectele legale ale heraldicii, arată încă din secolul al XIV-lea că un blazon poate fi ales liber de către persoana care îl folosește, însă cel acordat de rege este mai valoros. Bartolus de Sassoferrato, *Tractus de Insigniis et Armis*, <http://www.heraldica.org/topics/bartolo.htm>

care o deținem este că erau în slujba cancelariei regale. În cazul iluminatorilor se pot găsi urme asupra originii sau apartenenței lor la un anumit atelier, dacă stilul lor este comparat cu codicele, diplomele sau miniaturile de origine cunoscută.⁶

Cu toate că armorialele, ca și tipuri de documente, sunt utile mai multor domenii de cercetare, până acum în special genealogia și istoria artei s-au folosit de ele. Principalele cărți și studii care se ocupă de genealogie și de cariere individuale utilizează armorialele, din cauză că aceste diplome conțin informații despre familie și viața individului (vezi descrierea activităților care au stat la baza donației sau menționarea celorlalți donatori, ceea ce ne oferă informații prețioase asupra relațiilor familiale). Interesul față de istoria și originea familiilor nobiliare ale căror descendenți mai trăiau în secolul al XIX-lea și care erau adesea în posesia armorialelor vechi, a sprijinit studiul și publicarea acestor documente.⁷

Din cauza relației lor cu miniaturile, armorialele au fost piese populare pentru cercetătorii istoriei artei. Au existat mai multe încercări de a-i conecta pe decoratorii armorialelor cu iluminatorii de manuscrise, deoarece datarea precisă a armorialelor poate fi de ajutor în încadrarea exactă în timp a diferitelor manuscrise iluminate.⁸ Totodată, din cauza

⁶ Pentru mai multe informații vezi Radocsay Dénes, *Gótikus magyar címereslevelek* [Armoriale maghiare gotice], în *Művészettörténeti Értesítő*, 1957, vol. 6, p. 271-294 sau Jékely Zsombor, *A Zsigmond-kori magyar arisztokrácia művészeti reprezentációja* [Reprezentarea artistică a nobilimii maghiare în epoca lui Sigismund de Luxemburg], în *Sigismundus Rex et Imperator - Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában* [Sigismundus Rex et Imperator - Artă și cultură în epoca lui Sigismund de Luxemburg], editor Takács Imre, Budapesta, Szépművészeti Múzeum, 2006.

⁷ Un studiu fundamental pentru genealogia maghiară este opera lui Nagy Iván, *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal* [Familii din Ungaria cu steme și genealogii], Pest, 1857-1868, iar revista *Turul* publică rezultatele cercetărilor de heraldică, arhondologie și genealogie.

⁸ Vezi, de exemplu, Radocsay Dénes, *op. cit.*; idem, *Gotische Wappenbilder auf Ungarischen Andelsbriefen*, în *Acta Historiae Artium*, 1964, vol. 10, p. 57-68; Idem, *Über einige illuminierte Urkunden*, în *Acta Historiae Artium*, 1971, vol. 17, p. 31-61; Idem, *Wiener Wappenbriefe und die letzten Miniaturen von Buda*, în *Acta Historiae Artium*, 1973, vol. 19, p. 61-73; Wehli Tünde, *Magyar családok címereslevelei* [Armorialele familiilor maghiare], în *Művészet Zsigmond király korában. Katalógus* [Artele în timpul domniei lui Sigismund de

caracterului lor decorativ, armorialele au fost expuse în cadrul mai multor expoziții.⁹

Aceste documente reprezintă o bază potrivită pentru cercetările în diplomatică, arhontologie și istorie socială, cum subliniază Éva Nyulásziné prin studiul ei cel mai recent.¹⁰ Nu neapărat cantitatea informației prezentate (de exemplu, aceste texte pot fi reticente asupra detaliilor care i-ar putea interesa pe cercetători), dar varietatea ei ne permite să folosim aceste diplome în mai multe scopuri, atât ca documente individuale, cât și ca documente ale unui grup bine-definit.

Structura armorialelor¹¹

Aspectul exterior și structura armorialelor acordate de către regele Sigismund de Luxemburg au devenit constante începând cu anul 1411, odată cu emiterea armorialului lui Jakab Hideghéti (Hettendorfi).¹² Stema

Luxemburg. Catalog], editor Marosi Ernő, Budapesta, 1987, p. 383 sau Vajay Szabolcs, Radocsay Dénes, *Egy Zsigmond-kori címeradomány*, [O donație de armorial din timpul lui Sigismund de Luxemburg], în *Művészettörténeti Értesítő*, 1972, vol. 21, p. 272-278.

⁹ De exemplu, expozițiile organizate de Muzeul de Istorie din Budapesta „Mária, Mohács özvegye” (dedicată Mariei, văduva regelui Ludovic al II-lea) din 2005, și cea din Muzeul de Artă „Sigismundus, Rex et Imperator,” 2006, unde armorialele se numără printre cele mai valoroase obiecte expuse, ca urmare a faptului că epoca ambelor persoane menționate era bogată în asemenea privilegii. Pentru informații asupra armorialelor expuse în cadrul expozițiilor menționate anterior, vezi Jékely Zsmombor, *op. cit.* sau Mikó Árpád, *II. Lajos király címereslevelei. Egy speciális heraldikai reprezentációs forma művészettörténeti kérdései a késői Jagelló-korban* [Armoriale emise de regele Ludovic II. Aspecte artistice asupra unei reprezentări heraldice speciale din perioada Jageloniană târzie], în *Habsburg Mária, Mohács özvegye*, Budapesta, Történeti Múzeum, 2005, p. 73-87.

¹⁰ Nyulásziné Straub Éva, *Mohács előtti címereslevelek* [Armoriale de dinainte de Mohács [1526], în *Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára* [Studii pentru a șazecea zi de naștere a lui Géza Érszegi], editor Almási Tibor, Budapest, MOL, 2005, p. 245-246.

¹¹ În cadrul acestei analize, vom folosi tipul de structură a diplomelor oferit de Imre Szentpéteri, *Magyar oklevéltan*, Budapesta, Magyar Történelmi Társulat, 1930, p. 18-20.

¹² Armorialele emise înaintea celui acordat lui Hideghéti sunt diferite, pentru că ori nu conțin o imagine a stemei, ori imaginea este poziționată în centrul

a fost desenată în colțul superior stâng al diplomei, imaginea fiind îndreptată spre stânga. Poziția imaginii, așa cum a fost evidențiată de mai mulți istorici,¹³ diferă de armorialele imperiale, unde a fost inserată în mijlocul diplomei, fiind înconjurat de text. Sigismund nu a semnat niciuna din aceste diplome, această practică fiind folosită numai după 1526, când toate armorialele au fost însoțite de semnătura autorității emitente.¹⁴

Fig. 1. *Armorialul familiei Somkeréki, MOL DL 104871, fotografiat de Czikkelyné Nagy Erika*

În ciuda elementelor specifice care unesc armorialele într-un bine-definit grup de diplome, nu s-a scris un studiu general asupra caracteristicilor lor interne. Există mai multe cărți de diplomatică,¹⁵ însă niciuna nu acordă atenție specială armorialelor, menționându-le numai

diplomei, fiind înconjurată de text; ex. armorialul familiei Tétényi, MOL DL, 64.122.

¹³ Radocsay Dénes, *op. cit.*, p. 272 și Jékely Zsombor, *op. cit.*, p. 298.

¹⁴ Nyulásziné Straub Éva, *Címereslevelek jegyzéke*, Budapest, MOL, 2000, p. 6.

¹⁵ Vezi, de exemplu, *Charters and the Use of the Written Word in Medieval Society*, editor Karl Heidecker, Brepols, Turnhout, 2000; Olivier Guyotjeannin, Jacques Pycke, Benoit-Michel Tock, *Diplomatique médiévale*, Brepols, Turnhout, 1993; Solymosi László, *Oklevéltan* [Diplomatică], în *A történelem segédtudományai* [Științele auxiliare ale istoriei], Budapest, Pannonica - Osiris, 1998, p. 176-193.

printre celelalte produse ale cancelariei regale. De aceea, ar fi interesant să analizăm cum au fost adaptate diferitele elemente standarde ale diplomelor medievale pentru a corespunde nevoilor tematice și de reprezentare din armoriale. Armorialele respectă (cu anumite diferențe) structura tradițională a diplomelor medievale. Astfel, documentele sunt compuse din trei părți majore - *protocol*, *context* și *eschatocol* -, fiecare dintre acestea având la rândul lor mai multe secțiuni.

Protocolul (partea introductivă a diplomei) - este în majoritatea cazurilor studiate destul de lung și detaliat. Chiar dacă *invocația*¹⁶ lipsește, celelalte componente ale protocolului (*intitulația*, *inscripția*, și *salutația*) ne oferă informații importante despre relația dintre emitent și beneficiar.

Întrucât concesionarea armorialelor era o prerogativă regală în Ungaria, autoritatea emitentă a fost Sigismund de Luxemburg. Pronumele „Nos” apare rar, în majoritatea cazurilor intitulația începând direct cu numele regelui Sigismund, urmată de expresia „*dei gratia*.” Titulatura regală variază în funcție de momentul emiterii diplomei.¹⁷

Următorul fragment este numit *inscriptio*, și anume, definirea adresantului diplomei. Pe lângă o formulare generală neutră, folosită în majoritatea exemplurilor („*omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris presentium notitiam habituris*”), alte câteva expresii sunt utilizate. În pofida faptului că persoana a doua (singular sau plural) se folosea în special la mandate, rapoarte, jurăminte etc.,¹⁸ și nu la privilegii, întâlnim cazuri când beneficiarul armorialului este specificat direct. De exemplu, „*Tibi fideli nostro nobili Benedicto*” (armorialul Aszúvölgyi), „*nobili Anthonio...*”

¹⁶ Invocația (*In nomine sancte trinitatis et individue unitatis*) dispăre din actele regale începând cu domnia lui Ștefan V. Vezi F. Páll, *op. cit.*, p. 138.

¹⁷ De exemplu, în cazul armorialelor Somkeréki, Tamásfalvi, Hótvafoi, Mindszenti și Suki, intitulația e *Sigismundus Dei gratia Romanorum rex semper Augustus ac Hungarie, Dalmatiae, Croatiae etc. Rex*, pe când în momentul emiterii armorialelor Paczali Peres, Aszúvölgyi și Ábrahámfalvi Sigismund era deja împărat roman și rege al Boemiei, de aceea intitulația era următoarea: „*Sigismundus dei gratia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie Dalmatie Croatie etc rex.*” Intitulația din armorialul Mecsenicei Garázda e cea mai complexă: „*Sigismundus dei gratia Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Cumanie, Bulgarieque rex ac marchio Brandenburgensis, sacri Romani imperii archicamerarius, necnon Bohemie et Luceburgensis heres.*”

¹⁸ F. Páll, *op. cit.*, p.136.

nostro et sacri imperii fideli dilecto” (armorialul Somkeréki), sau „...*nobili Anthonio... familiari nostro continuo commensali ac sacri imperii fideli dilecto*” (armorialul Mindszenti).

Salutația este aproape identică în toate cazurile: „*salutem in eo qui dat regibus regnare et victorioso triumphare.*” Aceeași idee - cu mici schimbări - apare și în armorialul Hótvafoi („*salutem in eo, per quem reges regnant, et principes victorioso triumphant*”) și în cel oferit familiei Aszúvölgyi („*Salutem gratiamque nostram et omne bonum*”). Aceasta, în comparație cu mai des folosita „*salutem in omnium salvatore,*” sau alte formule similare, este mai ostentativă, și prefigurează expresia puterii și indulgenței regale din contex. Numai câteva dintre acele armoriale care au un *inscriptio* mai personal folosesc formula mai puțin elevată „*gratiam regiam et omne bonum.*”

Următoarea unitate mare este **contextul**, care conține actul legal sau dispoziția cuprinsă în document. Se construiește din *arenga*, *promulgația*, *narația*, *dispoziția*, *sanctiunea* și *coroborația*.

Arenga - o parte destul de schematică - are rolul de a justifica dispoziția diplomei printr-o afirmație elocventă generală. Prin folosirea elementelor puternice de propagandă, se accentuează ideea că regele sau împăratul este cel care are dreptul exclusiv de a acorda un asemenea privilegiu, iar statutul nobiliar, împreună cu simbolurile lui, depinde de favoarea regală și radiază din aceasta, la fel cum lumina radiază din soare.¹⁹ Lungimea și elaborarea diferă la fiecare arenga; de obicei, depinde de bogăția donatarului și de poziția sa în ierarhia curții regale. În conformitate cu acestea, arenga din armorialul Hótvafoi e cea mai lungă, deoarece Tamás Hótvafoi a fost *vicethavernicus* al reginei Barbara.

Promulgația („*ad universorum notitiam harum serie volumes pervenire...*”) este destul de generală, și nu diferă de cele folosite în alte diplome contemporane, această formulă fiind folosită încă din secolul al XIII-lea.²⁰ Scopul ei era de a face cunoscută tuturor celor interesați decizia cuprinsă în document.

¹⁹ „*A claro lumine throni cesaree aut regie maiestatis velud e sole radii nobilitates legitimo jure procedunt et omnium nobilitatum insignia ab imperatoria seu regia maiestate sic dependent, quod non sit dare alicuius generositatis insigne quod a gremio non proveniat cesaree aut regie claritatis.*” Armorialul Ábrahámfalvi, MOL DL 13.509.

²⁰ F. Páll, *op.cit.*, p. 158.

Partea următoare este *narația*, și anume, expunerea circumstanțelor care au dus la emiterea documentului. Fiecare armorial menționează motivul donației; diferența constă numai în cantitatea de informații prezentate, după cum aceste diplome pot fi reticente în legătură cu faptele nobililor. Pe lângă așa-zisul „*multiplicia merita*,” vitejia donatarilor în diverse campanii militare și loialitatea manifestată față de rege au fost motivele care au contat cel mai mult.

Fapte specifice de vitejie sunt menționate în mai multe cazuri, cum ar fi, de exemplu, participarea la bătălia de la Nicopole,²¹ sau episodul apărării cetății Srebrenik, în armorialul Mecsenicei Garázda și Szilágyi. Alte evenimente „populare” au fost campaniile împotriva venețienilor și bosniacilor, amintite în mai multe diplome.

Un alt motiv al donației - cum reiese din armoriale - a fost faptul că unii nobili au solicitat personal acordarea unui blazon. Din cauza frecvențelor călătorii în străinătate, alături de regele Sigismund, nobilii maghiari (inclusiv cei transilvăneni), au avut ocazia de a întâlni cavaleri occidentali și de a observa obiceiurile nobililor din Europa de Vest. Probabil în urma acestei întâlniri a avut loc o schimbare în mentalitatea acestor oameni, ei realizând că a fi în posesia unui blazon dobândit prin donație regală sporește importanța statutului lor.

Donația propriu-zisă este prezentată în *dispoziție*, care de obicei începe cu „*Unde nos...*” sau „*Volentes itaque...*” sau cu alte expresii similare. Stema este numită emblema sau simbolul nobilității („*arma seu nobilitatis insignia*”) și, în unele cazuri (Tamásfalvi și Hótvafoi), chiar descrie imaginea în detalii.²² Aici se arată clar care a fost scopul principal

²¹ Acest fenomen este foarte interesant, deoarece în cele mai multe cazuri au trecut mulți ani între participarea la bătălie și donația armorialului. Bătălia de la Nicopole a fost una dintre cele mai mari înfrângeri suferite de armata maghiară în evul mediu; astfel, este de înțeles că persoanele care au participat (și, bineînțeles, au supraviețuit) în bătălie, s-au folosit de acest prilej pentru a pretinde o răsplată.

²² „*In qua quidem carta forma clipei campum coloris celestini seu lasurini habentis, et in ius medio forma leopardi coloris aurei ore aperto per modum mordere volentis cum cauda elevata inter pedes anteriores leporem argenteum tenentis apparebat; in sumitate vero clipei... dis... celestini... ab extra, ab intra vero argentei coloris tamquam fodro seu subductura pereorundem videbatur... ata tamquam vento agitata aut alias motu forti imopresso dispersas; cassis vero seu galea pro crista seu*

al întregii proceduri de donație. Pe lângă a-i răsplăti pe nobili pentru serviciile aduse, regele a vrut să se asigure de servicii și loialitate și pentru viitor. De aceea, diplomele specifică faptul că, pe măsură ce donatarii vor simți iradierea favorului regal, vor servi țara și regele pe viitor cu o mai mare fidelitate.²³

Pe lângă aceste informații, dispoziția mai conține o listă cu acele persoane (familie și diferite rude), care au fost împuternicite să beneficieze de blazon, ca urmare a meritelor donatarilor.²⁴ Includerea rudelor în armoriale poate fi explicată prin faptul că dreptul de a folosi un blazon - ca și celelalte privilegii acordate nobilimii - nu se referea numai la o singură persoană, ci la toată familia lui,²⁵ fenomen numit de Erik Fügedi „solidaritatea clanului.”²⁶

Frații și descendenții legali sunt rudele cele mai des menționate, uneori cu numele, alteori numai ca și „*fratribus et heredibus*.” Tatăl donatarilor apare numai în două cazuri, în armorialele Aszúvölgyi și Hótvafői. Armorialul Suki vorbește despre anumiți „*patrueli et condivisionali fratri suo ipsorumque consanguineis heredibus*,” cărora le-a fost permis să folosească blazonul. Sunt menționați, de asemenea, câțiva „*fratres condivisionales*,” însă termenul este prea general pentru a putea defini exact care a fost relația dintre aceștia și beneficiarul principal.

O altă categorie de persoane care se menționează în armoriale sunt seniorii. Faptul că se vorbește despre ei înălța probabil mai mult valoarea și rangul celor care primeau armorialele. Unii donatari aveau seniori de un

nobilitatis clenodio formam leopardi sursum erecti coloris aurei leporem tenentis superius descriptam habebat.” Armorialul Hótvafői.

²³ „...*tantoque ampliori studio ad honorem regalis dignitatis eorum inantea solidetur intention quanto se largiori favore regio preventos conspiciunt...*” Armorialul familiei Ábrahámfalvi.

²⁴ O analiză amănunțită a acestui fenomen poate oferi informații interesante referitoare la legăturile de familie ale nobilimii transilvănene.

²⁵ Potrivit dreptului cutumiar, dacă o persoană - servindu-l pe rege sau pe senior - obținea o donație regală, prin clauza „*per eum*,” erau incluși și acei membri ai familiei care administrau casa și moșia comună; astfel, toți cei care au fost incluși în diplomă, beneficiau de aceleași drepturi, până când domeniile familiei erau împărțite. Werbőczy I., *Pars I. Titulus* 43. 109.

²⁶ Erik Fügedi, *The Elefántby. The Hungarian Nobleman and his Kindred*, Budapest, Central European University Press, 1998, p. 50.

statut impresionant;²⁷ alții însă nu aveau un asemenea noroc, aparținând de nobili mai puțin cunoscuți.²⁸ În ciuda acestui fapt, chiar și un senior mai puțin influent putea interveni pentru obținerea unui blazon, deoarece acesta era și în beneficiul regelui.

Un alt aspect care merită studiat este cel referitor la locul și contextul în care donatarii pot să se folosească de blazoanele dobândite. Această parte - care este un alt element specific armorialelor din perioada lui Sigismund de Luxemburg - este relativ similară în exemplele studiate. Blazonul putea fi folosit de obicei în „*preliis, hastiludiis, torneamentis et in omni exercitio militari*,” însă anumitor nobili le-a fost îngăduit în mod expres să folosească blazonul într-un context mai larg, cum ar fi pe steaguri, corturi, sigilii, inele, clădiri etc. - ceea ce nu înseamnă că celorlalți le-a fost interzis să facă la fel; însă, într-o diplomă solemnă, pentru un beneficiar prestigios, era nevoie de o listă mai lungă. În ciuda caracterului schematic, aceste enumerații ne dau o impresie asupra penetrării culturii cavalerești în viața nobilimii maghiare și transilvănene.²⁹

²⁷ De exemplu, Antal Mindszenti a fost *familiaris* regal (chiar dacă provenea dintr-o familie de *iobagiones castri*), Tamás Hótvafoi era *vicethavernicus*-ul reginei Barbara, György Tamásfalvi îl servea pe Filippo Scolari, iar Antal Somkeréki a fost vasalul palatinului Miklós Garai.

²⁸ Este cazul lui Gergely Ábrahámfalvi și András Paczali Peres, când menționarea seniorilor (Péter Machalfalvi Reychel, respectiv Ferenc Csáki, amândoi având funcții în curtea regală) este de mare folos, deoarece ajută la identificarea lor ca transilvăneni. Engel Pál, *Magyarország világi archontológiája, 1301-1457* [Arhondologia laică a Ungariei, 1301-1457], Budapesta, MTA TI, 1996.

²⁹ Pentru o introducere privind răspândirea culturii cavalerești, vezi Szakács Béla Zsolt, *Saints of the Knights - Knights of the Saints: Patterns of Patronage at the court of Sigismund*, în *Sigismund von Luxemburg. Ein Kaiser in Europa: Tagungsband des internationalen historischen und kunsthistorischen Kongress in Luxemburg*, Mainz am Rhein, Philipp von Zabern, 2006, p. 319-330 sau Lóvei Pál, *Uralkodói lovagrendek a középkorban, különös tekintettel Zsigmond Sárkányrendjére* [Ordinele cavalerești din evul mediu, cu accent pe Ordinul Dragonului fondată de regele Sigismund], în *Sigismundus Rex et Imperator - Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában* [Sigismundus Rex et Imperator - Artă și cultură în epoca lui Sigismund de Luxemburg], editor Takács Imre, Budapesta, Szépművészeti Múzeum, 2006, p. 251-263.

Sanctiunea (pedeapsa) materială și/sau spirituală reprezintă partea de final a textului. Dintre cele zece armoriale transilvănene studiate, numai cele acordate lui Antal Somkeréki și Antal Mindszenti au fost protejate de sancțiune. Armorialul Somkeréki conține o sancțiune lungă, susținută de clauza prohibitivă „*nulli ergo ...*”; potrivit acestei părți, nimeni n-ar trebui să se îndoiască de validitatea donației, altfel, cea mai severă mânia regală îi va pedepsi pe sceptici. Pe lângă furia lui Sigismund, exista și amenințarea pedepselor bănești („*pena pecuniaria*”). O asemenea sancțiune este folosită în armorialul Mindszenti, unde, cel care sfidează donația regală, este obligat să plătească douăzeci de mărci de aur, zece pentru vistieria regală și zece pentru persoana jignită.³⁰ Menționarea celei mai severe mâinii contracarează și, în același timp, accentuează favoarea regală prezentată în cadrul dispoziției.

Validitatea armorialelor este confirmată în *coroborație*, unde se menționează felul sigiliului care însoțește diploma. Toate exemplele studiate au fost sigilate cu sigilii diferite, dintre care menționăm câteva: armorialul Somkeréki a fost sigilat cu „*nostrae maiestatis sigilli*,” armorialul Hótvafői - cu „*secreti nostri sigilli minoris*,” armorialul Paczali Peres - cu „*secreto sigillo nostro*,” iar armorialul Aszúvölgyi - cu „*sigillo nostro imperiali*.”³¹

Eschatocolul - numit și protocol final - este constituit, în general, din *subscrieri*, *dată* și *apreciație*, însă, în cazul armorialelor numai data apare în fiecare document. Întâlnim un singur exemplu de subscrieri, în cadrul armorialelor Mecsenicei Garázda și Szilágyi, unde o listă lungă de oficiali semnează și atestă diploma.

Fiecare armorial se sfârșește cu *data*, care, prin elementele topografice și cronologice prezentate, definește locul și momentul emiterii diplomei.³² Cele zece armoriale transilvănene au fost emise între 1409 și 1437, șase la Konstanz (în timpul sinodului), și câte unul în Nürnberg,

³⁰ „... *indignationem nostram gravissimam et penam viginti marcae aure puri se noverit tociens quociens contra factum fuerit incursum...*” Armorialul familiei Mindszenti, MOL DF 281415, fol. 274b-275a.

³¹ Sigiliile sunt elemente importante ale puterii regale, de aceea un studiu care să includă toate sigiliile folosite pe armorialele din epoca lui Sigismund ar fi folositor în a nuanța relația dintre rege și supușii lui.

³² F. Páll, *op. cit.*, p. 174.

Milano, și Praga; în cazul armorialelor Mecsenicei Garázda și Szilágyi, locul emiterii nu este cunoscut.

După menționarea locului emiterii diplomei, este definită data propriu-zisă. Datarea se alcătuieste din două părți: data calendaristică și anul domniei.

Donatari		Locul emiterii diplomei	Data
1.	Mecsenicei Garázda și Szilágyi	Necunoscut	24 februarie 1409
2.	Somkeréki	Konstanz	25 ianuarie 1415
3.	Tamásfalvi	Konstanz	19 mai 1415
4.	Hótvafoi	Konstanz	23 iunie 1415
5.	Farnasi	Konstanz	4 aprilie 1417
6.	Mindszenti	Konstanz	12 mai 1417
7.	Suki	Konstanz	29 martie 1418
8.	Ábrahámfalvi	Nürnberg	5 aprilie 1431
9.	Paczali Peres	Milano	8 decembrie 1431
10.	Aszúvölgyi	Praga	27 aprilie 1437

Fig. 2. Locul și data emiterii armorialelor

Pe lângă prezentarea structurii interne a armorialelor și a elementelor specifice care sunt cuprinse în ele, chiar și acest număr limitat de exemple studiate ne oferă informații interesante. Părțile care reflectă puterea regală apar în fiecare diplomă cu o terminologie pompoasă și destul de standardizată: *salutatio*, *arenga* și clauza specială despre întărirea fidelității donatarilor. Pe lângă elementele individuale care se referă la faptele donatarilor și la membrii familiilor incluse în donație, precum și imaginea blazonului pictată la începutul textului, frazele despre grația regală dau tonul solemn și elevat al acestor documente.

Sigismund și cancelaria regală n-au pierdut ocazia de a-și declara puterea și gloria, în timp ce o „radiau” asupra supușilor loiali. Este remarcabil cât de consistentă a fost folosirea acestor elemente standard în decursul celor aproape treizeci de ani. Concluziile formulate sunt valabile pentru documentele investigate; însă, pentru a primi o imagine mai nuanțată, toate diplomele existente din epoca lui Sigismund trebuie analizate și, totodată, comparate cu alte diplome contemporane din alte părți ale Europei.